

Внутрішньоособистісний конфлікт у період неповноліття: психолого- юридичний аспект

Розглянуто основні напрямки дослідження конфлікту як психолого-юридичного феномена. Визначено сутність та різновиди внутрішньоособистісного конфлікту у неповнолітніх. Охарактеризовано девіантну субкультуру як проміжну ланку між внутрішньоособистісним конфліктом та девіантною поведінкою неповнолітніх. Визначені та розглянуто типові мотиви девіантної поведінки неповнолітніх.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, неповноліття, девіантна субкультура, мотив девіантної поведінки.

Рассмотрены основные направления исследования конфликта как психолого-юридического феномена. Определена сущность и разновидности внутриличностного конфликта у несовершеннолетних. Дана характеристика девиантной субкультуры как промежуточного звена между внутриличностным конфликтом и девиантным поведением несовершеннолетних. Определены и рассмотрены типичные мотивы девиантного поведения несовершеннолетних.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, несовершеннолетие, девиантная субкультура, мотив девиантного поведения.

Бурхливий розвиток юридичної психології наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. призвів до значного розширення її дослідницького поля. Одним із феноменів, що викликає зростаючий психолого-юридичний інтерес, є конфлікт. Такий інтерес обумовлений тим, що значна частина психологічних аспектів системи “людина-право” перебуває у континіумі “гармонія – конфлікт”.

За часів СРСР одним з перших до проблеми конфлікту звернувся фундатор судової психології О.Р. Ратінов. Він здійснив аналіз конфліктних ситуацій в процесі розслідування злочинів та пов’язав їх із тактичними діями слідчого. В подальшому помітний внесок у розробку різних психолого-юридичних аспектів конфлікту зробили російські та вітчизняні фахівці: О. М.Бандурка, В.М. Іванов, В.М. Кудрявцев, В.С. Медведєв, І.Б. Пономарьов, О.П. Северов, О.М.Столяренко та ін.). Важливим стимулом для психолого-юридичної розробки проблематики конфлікту стало виникнення конфліктології та юридичної конфліктології. Перша вивчає закономірності, особливості, механізми виникнення та динаміки

конфліктів, а також способи та технології їх попередження і розв'язання [1, 47]. Предметом другої є конфлікт як взаємодія між суб'єктами правовідносин, особливості правових наслідків конфлікту в різних сферах суспільних відносин, які регулюються правом [4, 23].

Досліджуючи конфлікт, юридична психологія виходить з того, що це зіткнення цілей, позицій, інтересів, поглядів людей, які виникають в результаті протиріч в їх життєдіяльності і супроводжуються протистоянням сторін. При цьому конфлікт – це не тільки поведінка, але й внутрішні, в тому числі і внутріособистісні, процеси. Останнє положення має концептуальне значення, оскільки орієнтує на дослідження ролі суб'єктивно-психологічних чинників конфлікту.

Можна виокремити такі основні напрямки розробки проблеми конфлікту в юридичній психології:

1. Правопорушення та злочин як ймовірний наслідок між-особистісного, особистісно-групового та міжгрупового конфлікту.

2. Конфліктні взаємостосунки у групі як суб'єкти злочину, в першу чергу в організованій злочинній групі, та конфлікти між організованими злочинними групами.

3. Конфлікти у місцях позбавлення волі: в середовищі засуджених та між засудженими і пенітенціарним персоналом.

4. Конфліктність як одна з визначальних характеристик правоохоронної діяльності, в першу чергу, оперативно-службової діяльності, органів внутрішніх справ.

5. “Горизонтальні” та “вертикальні” конфлікти у службових колективах правоохоронних органів.

Рання історія психолого-юридичної розробки конфлікту пов'язана з першим напрямком. Однією з теоретичних підвалин цього напрямку є глибинно-психологічна концепція агресії. Серед її розробників чільне місце посідає Е. Фромм. Він “соціалізував” класичний психоаналіз і поєднав його з ідеями К.Маркса. За Е.Фроммом такі потреби людини, як любов і ненависть, пристрасть до влади і бажання підкорятися, чуттєва насолода і страх перед нею є результатами соціального прогресу, який творить людину. Агресія є обов'язковою характеристикою, яка з'являється в людини при порушенні гармонії зі світом. Агресія може бути доброякісною і зляккісною. Доброякісна агресія корисна, вона є захисною реакцією на загрозу, напад і забезпечує підтримання життя. Зляккісна агресія спрямована на руйнування, знищення, вона робить людину глобально опозиційною, конфліктною, нездатною до свідомої кооперації.

Тісно пов'язаний з першим, але самостійний напрямок – є вивчення суб'єктивно-психологічних чинників конфлікту. При

цьому концептуального значення набуває положення про те, що конфлікт – це не просто специфічна поведінка, але і внутрішні, в тому числі і внутріособистісні, процеси. Останнє дозволяє включити в дослідницьке поле внутрішньоособистісний конфлікт.

Поняття внутрішньоособистісного конфлікту об'єднує психологічні конфлікти, які полягають у зіткненні різних особистісних утворень: мотивів, прагнень, інтересів і т.ін. Вони представлені в різній мірі у свідомості особистості.

Внутрішньоособистісний конфлікт – це протистояння двох начал у душі людини. Воно сприймається та емоційно переживається людиною як значуща для неї психологічна проблема. Вона вимагає свого вирішення і породжує внутрішні зусилля, спрямовані на її подолання.

Основи комплексного всебічного опису конфліктів, їхнє вивчення та практики роботи з ними були закладені відомим радянським психологом В.С. Мерліним.

Як зазначають Л.В.Волинська та Л.П.Матяш-Заяц, внутрішньоособистісний конфлікт виникає між різними сторонами “Я”: між бажаннями, між минуцями потребами і тією системою норм і цінностей, яка закладена з дитинства [3]. Внутрішньоособистісні конфлікти виникають при зіткненні протилежних мотивів, потреб, інтересів у однієї і тієї самої людини. Вони породжують негативний психологічний стан особистості, внутрішні переживання, розчарування і т. ін.

До таких конфліктів можна віднести зіткнення: “хочу – не хочу”, “маю – хочу мати”, “хто я є – ким хотів би бути”.

В основі будь-якого внутрішнього конфлікту лежить проблема вибору. Особистість практично завжди має кілька варіантів дій, моделей поведінки в одній і тій самій соціально значущій ситуації: багатство або кохання, особисте життя або кар'єра, сім'я або робота. Протиборство взаємовиключних прагнень і породжує внутрішньоособистісний конфлікт.

Можна виділити такі основні різновиди внутрішньоособистісного конфлікту: конфлікт потреб; конфлікт між соціальною нормою та потребою; конфлікт соціальних норм; конфлікт між цінністю і потребою; рольовий конфлікт.

За критерієм “зміст конфлікту” заслуговує на позитивну оцінку класифікація Е.М. Бабосова:

1) мотиваційний конфлікт – зіткнення мотивів або компонентів психологічної структури особистості;

2) конфлікт нереалізованого бажання – зіткнення сильного бажання, яке виникає в особистості, з дійсністю, яка не дає змоги реалізувати це бажання. Такий конфлікт може виникнути, коли

особистість здатна задовольнити бажання. Причиною може бути незадоволення власною зовнішністю чи фізичними даними;

3) адаптаційний конфлікт, який виникає через порушення рівноваги між особистістю та її соціальним оточенням. Зазвичай він втілюється у соціальній дезадаптації, відсутності здатності пристосовуватися до мінливих умов життя;

4) рольовий конфлікт, який виявляється у формі переживань, що виникають з приводу неможливості або утруднення реалізації одночасно кількох різних ролей. Також він може бути пов'язаний з різним розумінням вимог, які висуваються до однієї і тієї самої ролі самою особистістю та її оточенням (внутрішньорольовий конфлікт);

5) конфлікт неадекватної самооцінки, який виникає через розходження рівня домагань особистості та її оцінки власних можливостей. Такий конфлікт може виявлятися у кількох варіантах: а) це може бути конфлікт між завищеним рівнем домагань та реальними можливостями особистості; б) між заниженим рівнем домагань та об'єктивним усвідомленням здібностей людини; в) між прагненням підвищити домагання, щоб досягти успіху, та знизити домагання, щоб уникнути невдачі.

6) моральний конфлікт – це зіткнення між минущими бажаннями та моральною нормою, між почуттям любові та почуттям обов'язку, між різними моральними цінностями;

7) невротичний конфлікт – це психогенний розлад, в основі якого лежить непродуктивна та нерациональна суперечність між особистістю та значущими для неї сторонами дійсності, яка супроводжується виникненням хворобливих, обтяжливих переживань невдач, незадоволених потреб, недосяжності життєвих цілей. Невротичний конфлікт виявляється у різних фобіях, страхах, підвищеній тривожності, відчутті неповноцінності [2].

У психолого-юридичній площині підвищено актуальним є внутрішньоособистісний конфлікт, який виникає в період неповноліття. Як зазначає В.С. Медведєв [6, 138-139] в індивідуально-психологічному та соціально-психологічному плані неповнолітнім властиве наступне.

Формуються засади спрямованості особистості, виникає “мінімум особистості”(14-16 років) та “мінімум соціально зрілої особистості”(16-18 років). Найбільш динамічним і строкатим компонентом спрямованості неповнолітніх є уподобання (хобі). Як правило, вони визначаються молодіжною модою та особливостями того мікросередовища, в якому перебуває неповнолітній. Типові уподобання неповнолітніх полягають у культуризмі (максимальному збільшенні фізичної сили і зовнішності), заняттях боротьбою та східними

єдиноборствами (карате, ушу, айкідо і їх різновиди), спортивному “фанатстві” (футбольному, хокейному, баскетбольному). Культурно-естетичні уподобання пов’язані з різними течіями і виконавцями сучасної легкої музики, відеофільмами певних жанрів, колекціонуванням. Новітнім престижним уподобанням є користування комп’ютерами (інтернет-клуби, віртуальні знайомства, ігри, фільми тощо) та манера поведінки під назвою “тінейджерство”.

Під час неповноліття здійснюється первісне, зазвичай, не перевірене практикою самовизначення життєвих планів (ближньої, середньої та віддаленої перспективи за термінологією А.С. Макаренка) у навчально-професійній, дозвільній сферах, манери міжстатевих стосунків тощо.

Можуть виникати затримки в особистісному і соціальному формуванні (явище інфантилізму), які призводять до егоїзму, споживацтва, паразитизму. Емоційно-почуттєвій сфері неповнолітніх показові підвищена чутливість та емоційність, імпульсивні прояви, неадекватні емоційно-почуттєві реакції на зовнішні події.

Специфічним новоутворенням є відчуття дорослості, пов’язане із намаганням самоствердитися, добитися визнання серед референтних однолітків і дорослих, завищеним (випереджаючим реальні можливості) рівнем домагань. Таке відчуття може каталізуватися надмірною опікою, контролем з боку дорослих і призводити до демонстративної відмови від певних правил поведінки, прогулів у школі, тимчасових зникнень із сім’ї.

Суттєвою рисою неповнолітніх є намагання об’єднатися в групи однолітків, зібрати навколо себе осіб молодшого віку, включитися у групи, очолювані старшими за віком та більш авторитетними особами. У такому намаганні вигадливо поєднується, з одного боку, конформність, підвищена залежність поведінки неповнолітнього від групи, а з другого – бажання лідирувати чи, принаймні, самоствердитися.

У психолого-правовому плані неповнолітнім притаманне наступне.

Пізнаються і засвоюються основні моральні та правові норми, формується адекватна чи деформована правосвідомість. Остання показова вибірково або переважним неприйняттям норм і відмовою від їх інтеріоризації, тобто переведення у власні, внутрішні регулятори поведінки. Наслідком цього є виникнення, посилення важковиховуваності, психолого-педагогічної занедбалості, переважної орієнтації на протиправну поведінку.

Під час неповноліття реактивно-імпульсивний механізм регуляції поведінки поступово підпорядковується усвідомлювано-вольовому механізму регуляції.

У зв'язку з цим у період неповноліття настає адміністративна та кримінальна відповідальність за девіантну та правопорушну поведінку. Компонентом, який поєднує в єдиний ланцюжок внутрішньоособистісний конфлікт та девіантну поведінку і правопорушення, виступає девіантна субкультура неповнолітніх [5,7].

Девіантна субкультура – це сукупність цінностей, норм, традицій, які повністю чи в окремих сегментах підміняють офіційні, загальновизнані регулятори поведінки і визначають, регламентують функціонування середовища неповнолітніх та окремих його представників. Вона має обмежену розповсюдженість, є спрощеною, примітивною, порівняно зі звичайною підлітково-юнацькою та загальносоціальною культурою.

Зовнішня привабливість девіантної субкультури для неповнолітніх визначається:

- можливістю усунення актуального стану відчуження, ізоляції, забезпеченням психологічної підтримки та захисту;
- можливістю самоствердження та, принаймні, локального визнання, збереження чи переміщення рівня домагань в іншу сферу;
- елементами незвичайності, таємничості, конспіративності, екстремально-романтичними ситуаціями;
- зняттям абсолютної більшості правових і моральних обмежень та заборон;
- доступністю до будь-якої інформації, перш за все, інтимно-приватної та “дорослої”.

Психологічний зміст девіантної субкультури неповнолітніх найбільш повно фіксується, зберігається та відтворюється у життєвих цінностях і нормах поведінки. Вони полягають у такому.

– культурі фізичної сили, беззаперечне підкоренні слабшого сильнішому, нижчого вищому за неформальною ієрархією;

– зневажливому, брутальному ставленні до осіб протилежної статі в цілому, цинізм і статева вседозволеність по відношенню до дівчат;

– знеціненні “офіційної”, “чесної” праці, підміні її ідеєю швидкого збагачення будь-якою ціною; неповазі до життя та здоров'я, майнових прав “чужих” осіб.

– біполярному ставленні до власного здоров'я: з одного боку, саморуйнування (алкоголь, наркотики, хвороби, що передаються статевим шляхом) і байдужість, з другого – активне зміцнення, якщо це пов'язано із девіантною поведінкою.

– відсутності співчуття, нечесності та двуликості по відношенню до “чужих”, співпереживанні та круговій поруці серед “своїх”.

- занятті різноманітними азартними іграми, як правило, “на інтерес”, вживання алкоголю, наркотиків, інших речовин;
- заохоченні до різних форм девіантної поведінки, їх демонстративного прояву, безумовного задоволення власних потреб за рахунок “чужих”;
- підвищеній відповідальності за дане “своїм” слово, обіцянку, оцінку тощо, безкомпромісність, жорстокість покарання за їх недотримання.

Девіантна субкультура проявляється через такі взаємопов’язані атрибути: традиції та звички; загальне оформлення зовнішності; татуювання; жаргон, прізвиська та “блатні” пісні; умовно-конспіративне спілкування.

Стисло охарактеризуємо кожен із цих атрибутів.

Традиції та звички. Найбільш розповсюдженими, але різними за прийомами і процедурою традиціями є прийняття до свого середовища та визначення в ньому статусу (так звана, “прописка” – традиція, запозичена із спеціальних виховних установ для неповнолітніх); зміна статусу та вигнання із середовища; відзначення подій і дат, пам’ятних для середовища чи окремих його членів. Так, наприклад, “прописка” передбачає з’ясування особистих якостей новачка, його “подвигів”, зв’язків і знайомств у неформальному середовищі неповнолітніх. Він проходить різні випробовування: перевіряється у фізичному єдиноборстві, стає об’єктом жартівливого, принизливого розігрування, виконує перевірочні завдання та ін. У разі успішної перевірки на “міцність” “прописка” завершується ритуалом прийняття “клятви” і визначенням статусу новачка.

Типовими звичками неповнолітніх є гіпертрофований прояв свого стану (регіт, здивування, голосна розмова); переміщення “зграєю”, збір на “своєму” місці та на “своїй” території; тримання рук у кишенях; чвиркання слиною крізь зуби; маніпулювання різними предметами, наприклад, перебирання чоток; вживання слабоалкогольних напоїв.

Загальне оформлення зовнішності. Цей атрибут має на меті демонстрацію належності до певної групи, угруповання неповнолітніх і виконуваної ролі. Він стосується одягу (спортивні костюми і взуття, короткі та розстебнуті куртки, в’язані шапочки із певною символікою), стрижки (“під нуль”, каре, їжачок, вистригання полосок, квадратів і т.п.), амулетів і прикрас на шії, кистях та пальцях рук, у вухах.

Татуювання. Здебільшого неповнолітні віддають перевагу декоративно-естетичному татуюванню, яке здійснюється шляхом аплікації чи поверхневого нанесення у вигляді знаків, стилізованих

літер, тварин, що символізують східний календар, тощо. Це, насамперед, реакція на широке розповсюдження в останній час татуювання у кумирів неповнолітніх і молоді – музикантів, співаків, спортсменів, кінозірок. Але у середовищі неповнолітніх із девіантною орієнтацією переважає татуювання, що виступає символом належності. Такі татуювання наносяться більш глибоко у шкіру, у вигляді малюнків, надписів, умовних знаків, абревіатур (словоскорочень) одного кольору.

Пік татуювання припадає на 12-15 років і час перебування у спеціальних закладах та установах для неповнолітніх, а відтак, саме звідти татуювання запозичує основні функції:

– Особистісно-установча. Сигналізує середовищу про паспортні дані неповнолітнього: ім'я, вік, кількість судимостей, термін кожної з них, місця відбування покарання та ін.

– Стратифікаційна. Свідчить про загальний статус у середовищі неповнолітніх і статус у конкретній групі. Особливість татуювання із такою функцією полягає в тому, що низькостатусні татуювання наносяться примусово, а штучно завищуючі статус – примусово зводяться оточенням.

– Магічно-захисна. Вважається, що певний вид татуювання (хрести, розп'яття, куполи церков, алтарі тощо) охороняє неповнолітнього, захищає від впливу негативних сил, небезпеки.

– Сексуально-еротична. Засвідчує сексуальну орієнтацію, мрії, розчарування, цинізм по відношенню до сексуального партнера.

– Професійно-орієнтуюча. Сигналізує про бажану чи омріяну професію, рід занять, але частіше – про кримінальну спеціалізацію та пов'язані з нею особисті якості (хитрість, агресивність, безжальність).

– Чуттєво-сентиментальна. Повідомляє про важливі події, дати, місця знаходження, які неповнолітній бажає зафіксувати “назавжди”.

Основними самостійними або складовими елементами татуювання неповнолітніх є: слова, вирази, абревіатури, малюнки, тварини, знаряддя правопорушень й атрибути девіантного способу життя (карти, пляшка, шприц), зображення жінки у різних варіантах; хрест (церковний, міфологічний, фашистський), одна чи кілька крапок; жаргон, прізвиська та “блатні” пісні.

Жаргон є специфічною, офіційно ненормативною “мовою”, якою неповнолітні користуються для спілкування. Жаргон – найбільш динамічний, легкозасвоюваний елемент девіантної субкультури неповнолітніх. Загальна ознака жаргону як інструменту спілкування полягає в тому, що він поєднує компоненти підлітково-юнацького, військового, загальнокримінального та спеціального

(картярного, наркоманійного, токсикоманійного та ін.) жаргону. Порівняно з іншими віковими та професійними групами, неповнолітні найбільш активно (за частотою та питомою вагою жаргонних елементів) користуються жаргоном. Цьому сприяє загальне розтабування офіційної і повсякденної мови, особливо ненормативної лексики, яке спостерігається останнім часом.

Особливості жаргону неповнолітніх:

- широке вживання брутальних, нецензурних слів і виразів у вигляді “паразитів” і для “зв’язку слів” у міжстатевому й одностатевому спілкуванні;
- мінливість, динамізм, полізначущість окремих слів і виразів у різних осередках середовища неповнолітніх;
- найбільша психологічна привабливість, легкість використання, порівняно з іншими атрибутами субкультури;
- висока емоційна насиченість, образність, іронічність та “колючість”.

Структурно жаргон неповнолітніх включає слова та вирази, які мають специфічне, порівняно з офіційним, загальновизнаним значення, а також умовні, штучні слова і вирази, яким надається певне значення.

Прізвиська неповнолітніх можуть розглядатися як складова, але відносно самостійна частина жаргону. Їх психологічний зміст полягає у персоніфікації, стратифікації та оцінці певних (найбільш помітних, важливих, на думку оточуючих) якостей неповнолітнього. Частина прізвиськ має спільні витоки із звичайними підлітково-юнацькими прізвиськами. Це стосується імен та прізвищ (Сергій – “Сірий”, Леонід – “Льоха”, Середенко – “Середа”), похідних від них (Рябченко – “Птиця”), елементів зовнішності та фізичного стану (“Рудий”, “Хиляк”, “Шкаф”). Прізвиська кримінально-девіантного походження пов’язані із правопорушеннями та виконуваною функцією (“Баклан”, “Стукач”, “Торпеда”, “Гравець”, “Бандерша”), вживанням алкоголю й одурманюючих речовин (“Нюхач”, “Аплікаторщик”, “Кайфовик”), статусом у середовищі (“Чушка”, “Жаба”, “Помийка”, “Король”).

“Блатні” пісні використовуються неповнолітніми як засіб демонстрації певного ставлення (солідарності, розчарування у коханні, дружбі, приниження, переваги над “чужими” та ін.) та власних якостей (хоробрість, хитрість, кмітливість тощо). Найчастіше неповнолітні слухають та виконують пісні О. Розенбаума, В. Токарева, М. Шуфутинського, інших бардів, авторські пісні.

Умовно-конспіративне спілкування. Цей елемент субкультури неповнолітніх має героїко-романтичне забарвлення і використовується для обміну інформацією за допомогою спеціальних,

незрозумілих для оточуючих засобів. Вони несуть попереджуючу, забороняючу, спонукальну інформацію. Для цього використовуються звукові сигнали – свист, клацання пальцями, вигуки (“атас”, “шухер”, “менти” і т.п.), а також міміка і жести.

Умовно-конспіративне спілкування найкраще налагоджено у неповнолітніх, які причетні до незаконного обігу наркотиків та інших одурманюючих речовин, тих, хто вчиняє правопорушення шляхом раптового пограбування і шахрайства (різноманітні варіанти азартних ігор).

Важливим елементом внутрішньої психологічної структури девіантної поведінки неповнолітніх мотив. У зв'язку з цим можна виділити наступні достатньо розповсюджені девіантні мотиви.

Мотив психологічного та соціального відчуження. Він є результатом психологічного, а надалі, соціального (фактичного) відторгнення особистості референтними для неї особами та соціальними групами.

Коріння відчуження сягають у раннє дитинство і є наслідком емоційно збіднених, викривлених, недостатніх стосунків з близькими родичами, а надалі – з ровесниками. Це призводить до формування негативізму, егоцентризму, заздрісності, переживання вини та страху. Останні, в свою чергу, сприяють виникненню ситуативної та особистісної бентежності.

Поступово відчуження надає стосункам з оточуючими стійко конфліктного забарвлення, яке може трансформуватися у ворожечу. Психологічними наслідками відчуження є специфічне сприйняття оточуючих як чужих, відчуття ізоляції, самотності, неспівпадання соціальних очікувань особистості з дійсністю. Відчуження, розповсюджуючись на різні сфери способу життя (професійну, суспільно-політичну, сімейно-побутову та ін.), стає причиною загальної дезадаптації неповнолітнього.

Мотив відчуження, зазвичай, спонукає неповнолітнього до різноманітних форм агресії.

Мотив самоствердження та соціального визнання. Він є результатом стійко завищеного рівня домагань, нереального за індивідуальними можливостями задоволення.

Намагаючись досягти чи зберегти самоповагу, неповнолітній не переглядає свої життєві плани, а обирає асоціальний спосіб їх реалізації. Самоповага може розповсюджуватися переважно на один з рівнів, а саме: індивідуальний (для себе, у власних очах), груповий (для певної категорії оточуючих осіб чи певних груп), соціальний (для широкої спільності, середовища в цілому). Вона ж може розповсюджуватися і на всі рівні приблизно в однаковій мірі.

Мотив самоствердження та визнання обумовлює достатньо широкий спектр проявів девіантної поведінки, зокрема правопорушень корисливого та корисливо-насильницького характеру.

Мотив катарсичної розрядки та компенсації. Він виступає способом розрядки інтенсивних негативних емоцій (образа, ревності, роздратування, відчай і т.п.) та відповідних психічних станів.

Найчастіше такі емоції породжуються невдоволеністю міжособистісними стосунками – діловими, сімейно-родинними, дружньо-інтимними, комплексом неповноцінності, фрустрацією. Комплекс неповноцінності характеризується стійко заниженою самооцінкою, переконаністю особистості у власній збитковості, неспроможності до чогось, самовідчутті невдахи.

Даний мотив обумовлює різноманітні девіантні вчинки, спільними ознаками яких є швидкоплинність, звуженість свідомості, зовнішня безглуздість. Об'єктом таких вчинків може стати реальний винуватець, випадкова людина, матеріальні цінності.

Узагальненим супутнім чинником таких вчинків акцентуація особистості збудливого і застрягаючого типів. Ситуативними чинниками є провокуюча поведінка інших людей, а також алкогольне чи наркотичне сп'яніння.

Мотив аморальності та сексуальної вседозволеності. Він пов'язаний з аморальними потребами та збоченими нахилами. Їх психологічне підґрунтя складають різноманітні соціальні відхилення, які набувають індивідуально стійкого характеру. Це, зокрема, пияцтво і алкоголізм, наркоманія і токсикоманія, безладне статеве життя та ін.

Сприятливим фоном формування та актуалізації такого мотиву виступає розмивання моральних цінностей, втрата їх імперативного характеру, розповсюдженість у суспільстві девіацій поведінки.

Керуючись вищезазначеним мотивом, неповнолітній поступово, але неухильно надає своїй поведінці стійкого девіантного забарвлення: за постійністю вчинків (поодинокі-епізодичні-систематичні) та їх соціальними наслідками (аморальний вчинок правопорушення – злочин). Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що внутрішньоособистісний конфлікт представляє собою складне психологічне утворення, яке достатньо часто виникає у період неповноліття. Він призводить до різноманітних форм девіантної поведінки, зокрема, правопорушень.

Список використаних джерел

1. Бандурка А.М. Конфліктологія / А.М.Бандурка, В.А.Друзь. – Харьков, 1997.

2. Бабосов Е.М. Конфліктологія / Е.М.Бабосов. – Минск, 2000.
3. Долинська Л.В. Психологія конфлікту / Л.В.Долинська, Л.П.Матяш-Заяц. – К., 2011.
4. Іванов В.М. Юридична конфліктологія / В.М.Іванов, О.В.Іванова. – К., 2004.
5. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки / Н.Ю.Максимова. – К., 2002.
6. Медведєв В.С. Кримінальна психологія / В.С.Медведєв. – Київ, 2004.
7. Менделевич В.Д. Психологія девіантного поведіння / В.Д.Менделевич. – СПб., 2005.

The main directions of the research of the conflict as a psycho-legal phenomenon are analysed. The essence and the variety of intrapersonal conflict among minors are defined. The characteristics of deviant subcultures as an intermediary between the intrapersonal conflict and deviant behavior of juveniles is made. The typical motifs of deviant behavior of juveniles are defined and analysed.

Keywords: intrapersonal conflict, minors, deviant subculture, the motif of deviant behavior.

Отримано: 10.02.2012 р.

УДК 159.9:378.016

В.М.Сич

Зміст та особливості розвитку професійної свідомості майбутнього психолога в процесі навчання у ВНЗ

У статті розкрито поняття “професійна свідомість”, представлені основні елементи та параметри професійної свідомості студентів-психологів. Виявлені особливості формування професійної свідомості у студентів-психологів під час професійного навчання у ВНЗ. Дана характеристика професійної свідомості як суб’єктивної складової професії, продемонстровано механізм об’єктивного переходу професійної